

## ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЙ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ТРАНСПЛАНТАЦІЄЮ

### FORMS OF IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF TRANSPLANTATION AND ACTIVITIES RELATED TO TRANSPLANTATION

Кузюк М.Г., здобувач

*Науково-дослідний інститут публічного права*

Запуск в Україні ринку надання послуг трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з нею став важливим з необхідним аспектом розвитку нашої країни. Перетворення, що відбуваються у цій сфері дають очікування позитивних змін, які стосуються різних як медичних, так і економічних та соціальних аспектів. Проведення дорогих операцій закордоном, дефіцит органів для трансплантації, і т.д. ці та інші фактори створюють перешкоди порятунку життів людей, які потребують невідкладного хірургічного оперування. У світі та в Україні без винятку багато пацієнтів щороку помирають через відсутність доступу до органів для трансплантації. Планова та закономірна реалізація державної політики і сфері застосування медичної галузі шляхом впровадження трансплантаційної медицини сприятиме створенню нових робочих місць, залученню інвестицій і розвитку медичних технологій, що дозволить Україні посісти якісно вищий рівень у світовому рейтингу. Метою статті є визначення поняття державної політики та її сутності у сфері застосування трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією. Стаття присвячена дослідженню форм реалізації державної політики у сфері трансплантації, зокрема правовим, організаційним та етичним аспектам регулювання цієї галузі. Автор розглядає основні механізми впровадження державних ініціатив, спрямованих на розвиток трансплантації, а також аналізує нормативно-правову базу, що регулює діяльність, пов'язану з трансплантацією органів, тканин і клітин. Особлива увага приділена питанням забезпечення прозорості, етичності та доступності трансплантаційних послуг, а також ролі міжнародного досвіду у формуванні національної політики. У статті пропонуються рекомендації щодо вдосконалення державного управління у цій сфері з метою підвищення ефективності та довіри громадян до системи трансплантації. Зроблено висновок, що запровадження ефективних форм реалізації державної політики у сфері трансплантації є важливим кроком до підвищення доступності трансплантаційних послуг, покращення якості медичної допомоги та збереження людського життя.

**Ключові слова:** трансплантація, державна політика, форми реалізації, організаційні механізми, законодавче регулювання, презумпція згоди, інформаційні кампанії, координація трансплантації, донорство органів, медична інфраструктура.

The launch of the market for providing transplantation services and carrying out activities related to it in Ukraine has become an important and necessary aspect of the development of our country. The transformations taking place in this area give rise to expectations of positive changes that concern various medical, economic and social aspects. Carrying out expensive operations abroad, the shortage of organs for transplantation, etc. these and other factors create obstacles to saving the lives of people who need urgent surgical operations. In the world and in Ukraine, without exception, many patients die every year due to the lack of access to organs for transplantation. Planned and systematic implementation of state policy and the field of application of the medical industry through the introduction of transplantation medicine will contribute to the creation of new jobs, attracting investments and the development of medical technologies, which will allow Ukraine to occupy a qualitatively higher level in the world ranking. The purpose of the article is to define the concept of state policy and its essence in the field of application of transplantation and the implementation of activities related to transplantation. The article is devoted to the study of forms of implementation of state policy in the field of transplantation, in particular, legal, organizational and ethical aspects of regulating this industry. The author considers the main mechanisms of implementation of state initiatives aimed at the development of transplantation, and also analyzes the regulatory framework regulating activities related to the transplantation of organs, tissues and cells. Particular attention is paid to the issues of ensuring transparency, ethics and accessibility of transplantation services, as well as the role of international experience in the formation of national policy. The article offers recommendations for improving public administration in this area in order to increase the efficiency and trust of citizens in the transplantation system. It is concluded that the introduction of effective forms of implementation of state policy in the field of transplantation is an important step towards increasing the accessibility of transplantation services, improving the quality of medical care and preserving human life.

**Key words:** transplantation, state policy, forms of implementation, organizational mechanisms, legislative regulation, presumption of consent, information campaigns, transplantation coordination, organ donation, medical infrastructure.

**Актуальність теми.** Запуск в Україні ринку надання послуг трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з нею став важливим з необхідним аспектом розвитку нашої країни. Перетворення, що відбуваються у цій сфері дають очікування позитивних змін, які стосуються різних як медичних, так і економічних та соціальних аспектів. Проведення дорогих операцій закордоном, дефіцит органів для трансплантації, і т.д. ці та інші фактори створюють перешкоди порятунку життів людей, які потребують невідкладного хірургічного оперування. У світі та в Україні без винятку багато пацієнтів щороку помирають через відсутність доступу до органів для трансплантації. Розвиток трансплантаційної системи дозволяє забезпечити доступ до цих життєво необхідних послуг. Лише за три роки в Україні в межах проєкту МОЗ у 2021 році здійснено 316 органних трансплантацій, у 2022 – 384, а у 2023 – 585. Зазначена тенденція зумовила включення у 2024 році трансплантаційних пакетів до Програми медичних гарантій НСЗУ [2; 4].

Планове та закономірне реалізація державної політики і сфері застосування медичної галузі шляхом

впровадження трансплантаційної медицини сприятиме створенню нових робочих місць, залученню інвестицій і розвитку медичних технологій, що дозволить Україні посісти якісно вищий рівень у світовому рейтингу.

Таким чином, запуск ринку трансплантації є стратегічно важливим для порятунку життів, економічного розвитку та зміцнення соціальної довіри до медицини.

**Метою статті** є визначення поняття державної політики та її сутності у сфері застосування трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією.

**Стан дослідження.** Наукове дослідження форм реалізації державної політики у сфері трансплантації в Україні є багатограним та динамічним процесом, що відображає еволюцію законодавства, організаційних структур та етичних аспектів. Проблематика реалізації питання правового регулювання в контексті державної політики у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини були предметом розгляду у наукових працях як зарубіжних вчених так і вчених сучасників, серед яких роботи: М.М. Білінської, М.С. Брюховецької, А.П. Геля, О.М. Головки, Д.В. Карамішева, О.І. Кисельова, М.М. Ковальського, В.С. Крайника,

А.М. Красікова, Ю.Паніної, В.М. Пашкова, В.І. Пішти, Я.Ф. Радиша, Б.В. Сачука, І.Я. Сенюти, та ін. Однак варто відмітити, що дані дослідження здебільшого стосувалися питання нормативно правового забезпечення здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією.

**Виклад основного матеріалу.** Сьогодні в період повномасштабної збройного вторгнення держави-агресора важливого значення набуває реалізація прав на медичну допомогу. Громадяни мають право на доступ до сучасної медицини, включаючи трансплантацію.

Щодня помирає орієнтовно 9 людей через неможливість отримати медичну послугу з трансплантації органу в Україні. Перш за все, це пов'язано з відсутністю системи органної трансплантації від донора-трупа. Крім того, через відсутність трансплантації нирки пацієнти з термінальною стадією ниркової недостатності перебувають на гемодіалізі, що значно погіршує якість життя, створює ризик гемотрансмісивного інфікування та скорочує тривалість життя [20, с. 3].

Одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері охорони здоров'я є державне регулювання трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів. Кількість пацієнтів, які потребують пересадки органів або тканин, зростає з кожним днем. Водночас у вітчизняній трансплантології спостерігається критичний дефіцит донорського матеріалу. Ефективний розвиток державного регулювання трансплантації має бути орієнтований на вирішення головної проблеми — кожен пацієнт, що перебуває в черзі на трансплантацію, повинен отримати необхідний орган або тканину. Тому надзвичайно важливим є удосконалення та розвиток державного регулювання в галузі трансплантації.

За оцінками ВООЗ в Україні щороку з'являється до 6,5 тис пацієнтів, які потребують трансплантацію нирки (150 пацієнтів на 1 млн населення). Через відсутність органів для трансплантації вони отримують діалізу терапію. Це суттєво погіршує якість їх життя та скорочує його тривалість. Витрати держави на 1 такого пацієнта складають 234 - 300 тис грн. щороку. Якщо б вдалося провести трансплантацію, то вони б склали 30-75 тис грн (щорічна вартість імуносупресії після трансплантації) [20, с. 4].

Варто зауважити, що підвищення культури донорства створення умов для трансплантації сприятиме підвищенню обізнаності населення про важливість донорства органів. Розвиток трансплантації демонструє прогрес у медичній сфері та може покращити ставлення суспільства до вітчизняної медицини, так як успішне впровадження трансплантационної системи може стати важливим фактором для підвищення авторитету України в тому числі і на міжнародній арені.

Незважаючи на значний прогрес у цьому напрямку в Україні ще слід провести гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, адже розвиток трансплантації сприятиме приведенню українського законодавства у відповідність до міжнародних норм, що особливо важливо у контексті інтеграції до ЄС.

Як чітко закріплено в Основному законі охорона здоров'я є однією з найбільш значущих соціальних сфер суспільного життя, а Україна — визначається, як соціальна держава [5]. Таким чином у Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020» підкреслюється необхідність зосередити увагу на безпеці життя та здоров'я людини, що передбачає ефективну медицину, захист соціально вразливих груп населення, безпечний стан довкілля, а також доступ до якісної питної води, безпечних продуктів харчування та промислових товарів. Кожен громадянин має бути гарантований доступом до системи охорони здоров'я [14].

Разом з тим, сьогодні розвиток сфери охорони здоров'я в Україні відбувається у складних умовах ведення збройної агресії проти нашої держави, системної соціально-економічної кризи, змін у соціально-економічному серед-

овищі та скорочення фінансування медицини. Це створює значні виклики для подальшого реформування та забезпечення необхідного рівня медичних послуг у регіонах України [1].

Відповідно Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020» було закріплено основну мету державної політики у цій сфері, яка полягала у всебічному реформуванні системи охорони здоров'я, яке дозволить створити модель, орієнтовану на пацієнта, та забезпечити медичне обслуговування на рівні європейських стандартів. Орієнтиром для реформування є програма ЄС «Європейська стратегія здоров'я — 2020» [14].

Реалізація державного управління та регулювання в сфері охорони здоров'я є ключовим завданням держави. Досягнення сучасної медицини дозволяють не тільки зберегти життя, а й покращити його якість. Одним із найбільш ефективних способів досягнення цих результатів є трансплантація — метод лікування, що застосовується за суворих медичних показань, за згодою інформованого пацієнта і лише тоді, коли інші методи лікування є неефективними [19; 17].

Трансплантація органів рятує життя багатьом людям та відновлює важливі функції організму, не маючи співрозмірних альтернатив за ефективністю. Проводячи аналіз за останні 50 років трансплантація стала одним із найуспішніших напрямів медицини. Однак у різних країнах існують значні відмінності у доступності трансплантації, а також у рівні безпеки, якості та ефективності донорства і трансплантації органів [21]. Тому важливим завданням є розвиток державного регулювання у сфері трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів. Україна, як соціальна і правова держава, повинна забезпечити реалізацію основних завдань державної політики як у сфері охорони здоров'я загалом, так і у сфері трансплантації зокрема. Необхідно оптимізувати як організаційні, так і правові механізми державного регулювання трансплантації. У цьому важливу роль відіграє запозичення досвіду державного регулювання у сфері трансплантації в країнах ЄС.

Сьогодні збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року, безумовно відобразилася на здоров'ї громадян і стані функціонування системи охорони здоров'я, а також вперше продемонструвала наявні та потенційні наслідки тимчасової окупації, внутрішніх міграційних процесів та обмеження доступу до медичної допомоги населенню [16].

Критичне навантаження на національну систему охорони здоров'я виникло через значні руйнування медичних закладів, зростання попиту населення на окремі види медичної допомоги, які раніше не були пріоритетними, а також через пошкодження цивільної інфраструктури. Це ускладнює доступ до медичних послуг, дотримання маршрутів пацієнтів та ефективний розподіл ресурсів.

Розвиток і вдосконалення систем психологічної та психіатричної допомоги, реабілітаційних послуг, а також системи судово-медичної експертизи вимагають детального ресурсного планування та підготовки. Додаткові виклики створює масова міграція населення та медичних працівників, а також необхідність впровадження тимчасових рішень для забезпечення універсального доступу до медичних послуг і захисту громадян [13]. Це ускладнює збір і використання об'єктивних даних для ухвалення управлінських рішень в умовах воєнного стану.

Підґрунтям для розробки нової Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року стало врахування ряду нормативно-правових документів, які регулюють діяльність у сфері охорони здоров'я, серед яких:

- Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 р. [12];

- Про заходи щодо підвищення конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я та забезпечення додатко-

вих гарантій для медичних працівників. Указ Президента України від 18 червня 2021 р. № 261 [10];

– Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова КМУ, від 3 березня 2021 р. № 179 [8];

– Національної стратегії у сфері прав людини. Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119 [6];

– Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» [11];

– Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366 [15];

– Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 липня 2018 р. № 530 [7].

Об'єктивності раді, варто відмітити, що протягом останніх років система охорони здоров'я України зазнала значної трансформації. Важливим кроком стало впровадження державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення та створення Національної служби здоров'я України (НСЗУ) як замовника медичних послуг і лікарських засобів.

Завдяки реформі медичної сфери стало можливим запровадження автономізації закладів охорони здоров'я, дозволила їм отримати більшу самостійність у прийнятті рішень, що запровадити принцип оплати за послугу та закласти основи конкурентності. Це стало ключовою зміною у фінансуванні системи охорони здоров'я, починаючи з первинної медичної допомоги й до спеціалізованої допомоги, яку надають заклади загальнодержавного значення та відомчі установи. Такий підхід відкриває перспективи створення єдиного простору медичної допомоги в Україні [9].

Разом з тим, реалізації державної політики у сфері трансплантології та пов'язаної з нею діяльності повинна починатися з реформи громадського здоров'я орієнтованої на посилення інституцій громадського здоров'я, зміцнення епідеміологічного нагляду та моніторингу небезпечних факторів і загроз (радіаційного, хімічного, біологічного, ядерного чи невідомого походження).

В контексті державного регулювання трансплантації та пов'язаної з нею діяльністю, держава (в «особі» система охорони здоров'я), враховуючи високі людські, ресурсні та економічні втрати, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації, повинна максимально ефективно та раціонально використовувати всі доступні та потенційно доступні медичні технології та рішення, які завдяки раннім та ефективним втручанням дають змогу у майбутньому зменшити тягар захворюваності, прискорити відновлення та зберегти людський потенціал країни [16].

В новій стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року відмічається, що основною метою є створення такої системи охорони здоров'я України, за ефективного функціонування якої кожна людина матиме повноту можливостей подбати про своє здоров'я, підтримувати, зберігати його та отримувати найвищий доступний рівень медичної допомоги та медичного догляду, а особи та суб'єкти, залучені до її надання, матимуть прозорі та ефективні інструменти для реалізації власного потенціалу та впливу на формування політик щодо охорони здоров'я на всіх рівнях [7].

В схваленій 17 січня 2025 року новій стратегії чітко відмічені три стратегічних цілі, зокрема: - забезпечення універсального доступу населення до якісних медичних послуг та інструментів реалізації права на здоров'я; - посилення міждержавної координації державної політики, що впливає на систему охорони здоров'я; - забезпечення

та створення умов для розвитку та реалізації потенціалу національної системи охорони здоров'я [13].

Реалізація вказаних завдань можливе шляхом забезпечення безперервного розвитку людського капіталу та створення можливостей самореалізації в системі охорони здоров'я, що дасть змогу створити комплексні умови для кадрових ресурсів системи охорони здоров'я, які б стимулювали та надавали можливість працівникам сфери охорони здоров'я виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні та забезпечували створення гідних умов праці та розвитку [16].

Завданнями з реалізації цієї оперативної цілі зазначеної стратегії є: удосконалення нормативного та професійного середовища для проведення клінічних досліджень; розширення практики генетичних досліджень та використання прогностичних тест-систем для потреб охорони здоров'я; повноцінне впровадження телемедицини та інтелектуальної системи підтримки клінічних рішень, системи обробки великих даних, штучного інтелекту, запровадження етичних засад використання технологій штучного інтелекту та інструментів на основі даних; забезпечення подальшого розвитку трансплантології, зокрема щодо використання біо- та ксенотрансплантів, подальшої цифровізації галузевих процесів, забезпечення безпечності матеріалів, тканин та органів, що використовуються, тощо; створення системи планування та комплексного задоволення потреб закладів охорони здоров'я у дороговартісному обладнанні відповідно до планів розвитку госпітальних округів та системи охорони здоров'я в цілому; врегулювання та сприяння використанню лікарських засобів передової терапії та інноваційних медичних виробів; врегулювання та розширення використання методів віддаленого моніторингу стану здоров'я пацієнтів; забезпечення розвитку досліджень та виробництва у сфері біоінженерії, тривимірного моделювання, друку та виготовлення медичних виробів, зокрема допоміжних засобів реабілітації, посилення спроможності національної дослідницької та інноваційної інфраструктури для створення та комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, впровадження інновацій у сфері охорони здоров'я; врегулювання та забезпечення роботи біобанків, накопичення та обмін даними між ними для використання у наукових цілях та застосування новітніх підходів до діагностики та лікування захворювань [16; 15].

На нашу думку, слушно зауважила Л.І. Сич, яка у своїй дисертаційній роботі провела аналіз організації і надання медичної допомоги із застосування трансплантації в Україні виокремила деякі проблемні тенденції такої діяльності, зокрема: розбалансованість діяльності; відсутність системного підходу і стратегічного планування; дисбаланс і невідповідність розвитку одних елементів відповідно до інших; непрозорість та заангажованість суб'єктів, що приймають участь у процесі; наявність колізій і прогалин у правовому полі; низький рівень охоплення і слабкий вплив держави на суспільну думку в контексті формування позитивного ставлення до культури донорства; майже відсутнє і слабе наукове та експертно-аналітичне обґрунтування теперішнього стану і впроваджуваних змін [18].

Важливо розуміти, що в системі механізмів формування державної політики у сфері трансплантації органів та супутньої діяльності ключову роль відіграють організаційний і правовий аспекти, які є основою для її реалізації. Вони включають сукупність методів і інструментів, спрямованих на досягнення цілей державного регулювання у цій сфері.

Організаційний механізм державного регулювання трансплантації охоплює такі методи, як трансплантокоординація, ліцензування, стандартизація, сертифікація, контроль, нагляд тощо. Інструментами цього механізму є Єдина державна інформаційна система трансплантації

(ЄДІСТ), державні, регіональні та місцеві програми розвитку трансплантації, а також стандарти у сфері трансплантації.

Правовий механізм, у свою чергу, включає методи регулювання діяльності, пов'язаної з вилученням, зберіганням, перевезенням органів і інших анатомічних матеріалів, їх трансплантацією, виробництвом біоімплантів, отриманням та використанням ксенотрансплантатів. Інструментами правового механізму виступають нормативно-правові акти, зокрема: Конституція України, закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, міжнародно-правові документи, а також судові рішення [22].

Особливу увагу слід приділити трансплант-координації, яка є центральним елементом організаційного механізму державного регулювання у сфері трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів.

Окремо слід зупинитись на формуванні та реалізації державної політики у сфері застосування трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією національної кадрової політики у сфері охорони здоров'я, яка є нагальною потребою та ключовою умовою для ефективного функціонування галузі, особливо в контексті впровадження сучасних реформ. Медичні кадри визнаються стратегічним капіталом, на який спрямовується до 70% усіх інвестицій у сфері охорони здоров'я у світі. Проте в Україні кадрові проблеми галузі залишаються нерозв'язаними та загострюються, ставлячи систему охорони здоров'я перед загрозою кадрової кризи [3, с. 187]. Деякі експерти вважають цю ситуацію потенційною загрозою для здоров'я та якості життя населення.

Якісний та ефективний підхід до реалізації державної політики у сфері трансплантації повинен здійснюватися через низку форм, що охоплюють різні аспекти управління та регулювання, включаючи наступні напрямки, з поміж яких: нормативно-правового регулювання, організаційно-управлінське, економічне регулювання та освітньо-інформаційну роботу.

Державне регулювання повинно запроваджувати нормативну базу, яка регламентує порядок здійснення трансплантації, включаючи умови забору та використання анатомічних матеріалів; процедури отримання згоди реципієнтів та донорів; вимоги до трансплантаційних центрів та їх ліцензування.

Фінансова підтримка трансплантації здійснюється за рахунок державного бюджету, а також шляхом залучення

грантових програм і міжнародної технічної допомоги. Принцип «гроші йдуть за пацієнтом» стимулює конкуренцію між закладами охорони здоров'я.

Освітньо-інформаційна сфера забезпечення державної політики повинна включати в себе аспект, який враховує те, що держава забезпечує інформування населення про трансплантацію, розвіює міфи та сприяє формуванню позитивного ставлення до донорства. Важливою складовою є підготовка кваліфікованих фахівців у цій галузі.

В контексті зазначеного слід додати, що сама медична спільнота, пов'язана з діяльністю трансплантацією або потенційно зацікавлена в ній, загалом підтримує її розвиток. Особливу зацікавленість проявляють лікарі-трансплантологи, для яких це є можливістю професійного зростання та підвищення конкурентоздатності в медичній галузі.

Однак частина професійної медичної спільноти, переважно науковці та лідери у сфері трансплантації, прагнуть зберегти свій монополістичний статус. Це можливо за умови суворого адміністративного регулювання, яке включає централізацію процесів трансплантації, а також створення бюрократичних та ліцензійних бар'єрів для регіональних закладів, які прагнуть долучитися до цієї діяльності. Практика свідчить, що такі гравці часто не мотивовані або неспроможні забезпечити розвиток трансплантаційних послуг і доступ пацієнтів до них.

**Висновки.** Для стимулювання появи нових мотивованих гравців держава має сприяти створенню регіональних, галузевих центрів трансплантації. Це дозволить зменшити значення «унікальних національних центрів», які наразі домінують, і спонукати їх до конкурентної боротьби. Оскільки регіональні центри матимуть власні програми донорства, така конкуренція буде досить інтенсивною і сприятиме розвитку максимально ефективної системи трансплантації, орієнтованої на потреби пацієнтів.

Розвиток та ефективний менеджмент державо-творчої політики України у сфері застосування трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, а також її законне регулювання зменшить ризики нелегального обігу органів та зловживань у цій сфері. Разом з тим, сьогодні Україна має значний потенціал у розвитку трансплантаційної медицини, але для цього необхідно ще вирішити ряд ключових завдань, серед яких: забезпечення фінансування для створення інфраструктури; освітні програми для лікарів та населення; побудова прозорої системи донорства та реєстрів пацієнтів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С. Г. Особливості державної політики охорони здоров'я в умовах децентралізації. *Держава та регіони*. Серія : Державне управління. 2016. № 1 (53). URL: [http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1\\_2016/11.pdf](http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/11.pdf).
2. Впродовж 2023 року в Україні проведено 585 органних трансплантацій. *Міністерство охорони здоров'я України* : [сайт]. URL: <https://moz.gov.ua/uk/vprodovzh-2023-roku-v-ukraini-provedeno-585-organnih-transplantacij->
3. Державна політика : підручник / [ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентів України. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
4. За рік в Україні провели 585 трансплантацій – МОЗ. *Укрінформ* : [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3808492-za-rik-v-ukraini-proveli-585-transplantacij-moz.html>.
5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Національна стратегія у сфері прав людини : указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>.
7. Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 лип. 2018 р. № 530-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2018-р#Text>.
8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2021 р. № 179. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.
9. Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 листоп. 2002 р. № 432. *Міністерство охорони здоров'я України* : [сайт]. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2010>.
10. Про заходи щодо підвищення конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я та забезпечення додаткових гарантій для медичних працівників : указ Президента України від 18 черв. 2021 р. № 261/202. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261/2021#Text>.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» : указ Президента України від 2 черв. 2021 р. № 225/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>

12. Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 лип. 2021 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0052525-21#Text>.
13. Про створення Координаційного центру трансплантації органів, тканин і клітин : постанова Кабінету Міністрів України від 27 квіт. 1994 р. № 257. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/257-94-%D0%BF>.
14. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/5/2015>.
15. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text>.
16. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025—2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2025 р. № 34-р. *Урядовий портал* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skshvalennia-strategii-rozvytku-systemy-okhorony-zdorovia-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-u-20252027-rokakh-34r-170125>
17. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 1007-XIV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>.
18. Стеценко С. Г., Сич Л. І. Правові засади розбудови національної системи трансплантології у контексті світових тенденцій розвитку. *Публічне право*. 2024. № 1 (53). С. 55–64. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/53/8.pdf>.
19. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України : підручник для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. С. Г. Стеценка ; М-во освіти і науки України ; Нац. акад. прокуратури України ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ : Правова єдність, 2008. 507 с.
20. Стрілка В. Державна політика у сфері трансплантації : дипломна робота .... магістр : 281. Київ, 2020. 35 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/06/Strilka-V.-DERZHAVNA-POLITIKA-U-SFERI-TRANSPLANTATSIYI-converted.pdf>.
21. Трансплантація людських клітин, тканин та органів. *World Health Organization* : [сайт]. URL: <http://www.who.int/transplantation/>.
22. Aseni Paolo, Grande Antonino M., De Carlis, Luciano (Eds.). *Multiorgan Procurement for Transplantation: A Guide to Surgical Technique and Management*. Springer International Publishing Switzerland, 2016. 264 p.